

HAYATIN “EŞİK” DURUMU BAĞLAMINDA ve SİVAS EVLENME GELENEĞİNDE “GELİN” KÜLTÜRÜ *

Prof. Dr. Nesrin KARACA**

ÖZ: Doğum, evlilik ve ölüm insan hayatındaki en önemli geçiş törenleri olarak değerlendirilir. Sivas yöresinde dillendirilen metaforik ifadeyle “Beşik-Eşik-Keşik” (Doğum, Evlenme, Ölüm) olarak tanımlanan bu hayat evrelerinde, geçiş törenlerinden biri olan evlilik ve evlilik töreni önemli ve anlamlı hazırlıklar gerektiren bir süreçtir. Gelenekler açısından zengin Anadolu kültüründe; aile ilişkilerine, çocukların evlenmelerine ve bu evlilik sürecinde yer alan pek çok geleneğe ve inanca büyük önem verilir. Bu bağlamda evlenme gelenekleri ve buna ait inanç ve görenekler, kuralları toplum tarafından belirlenerek keskinleştirilmiş kutsal bir tören etrafında şekillenir. ‘Gel-’ fiil köküne bağlı olarak türetilmiş olan ve evlenmenin aslı unsurlarından biri olan ‘Gelin’; aileye gelen kişi olarak küçük erkek kardeşin veya oğulun karısına verilen isimdir. Eski şeklinin “Kelin” olduğu anlaşılan bu ifade, anlamı açık olduğu üzere “gelen kimse” demektir. Çalışmada; Sivas evlenme geleneği çerçevesinde, aslı unsurlardan “gelin” üzerinde yoğunlaşarak; yerel kültür içinde kavramdan işlevsele açılan boyutları ve aşamaları, maddi ve manevi göstergeler ve zengin “gelin” kültürü etrafındaki birikim eşliğinde yörede kullanılan atasözü, deyim, kalıp ifadeler, inançlar, giyim-kuşam, ilişkiler, türküler ve ritüeller izdüşümünde değerlendirilmeye gidilecektir.

Anahtar Kelimeler: Evlenme, Sivas, Gelenek, Gelin, Sözlü Kültür.

**Bridal Culture in The Marriage Tradition of Sivas
in the Context of “Threshold”**

* 13-15 Mart 2015 tarihlerinde Harran Üniversitesi, Kültür Bakanlığı, Şanlıurfa-Haliliye Belediyesi ve Motif Vakfı işbirliğinde Şanlıurfa’da gerçekleştirilen “Halk Kültüründe Kadın Uluslararası Sempozyumu”nda, görsel ağırlıklı power-point olarak sunulan bildirinin yeniden işlenmiş ve genişletilmiş makale biçimidir. Değerli halkbilim ve kültür araştırmacısı, sayın Ecz. Dr. Müjgân Üçer’e saygı ile N.K.

** Başkent Üni. Fen-Edebiyat Fak. TDE Böl. nkaraca@baskent.edu.tr

ABSTRACT: Birth, marriage and death are regarded as the significant rites of passage in human life. Among those life stages, which are metaphorically expressed as “Cradle-Threshold-Cut” [Beşik-Eşik-Keşik] in the region of Sivas, marriage and marriage ceremonies are considered as a process that requires important and meaningful preparation. In the Anatolian culture enriched by tradition, much attention is paid to familial relations, and accordingly to customs and beliefs concerning marriage. Marriage rituals, traditions and customs are therefore socially determined and guarded to a large extent; and are shaped around a sacred ceremony. The word “bride” is derived from the Turkish verb of “to come” (Gel-), and refers to the one coming to the family, as the brother’s or son’s wife. The old version of the word is “Kelin”, still deriving from the same root, and as was mentioned before, it expresses the one who ‘comes’, ‘arrives’ or in some sense, ‘becomes’. The study will be mainly focusing on the element of “bride” within the marriage tradition of Sivas. This element will be discussed within the local culture, in a perspective opening up its conceptual and functional dimensions or stages as well as its tangible and intangible manifestations. Keeping the prosperous “bridal” culture in the background, the study will make use of a variety of trajectories, such as the proverbs, idioms, folk poems, beliefs, dressing habits, relations, songs and rituals prevailing in the region.

Keywords: Marriage, Sivas, Tradition, Bride, Oral Culture.

BM Nüfus Komisyonu’na göre; ‘erkek ve kadının kanuni birleşmesinden doğan müessese olan’ evlilik, (Serper 1991, 149) Sedat Veyis Örnek’in; “Kız ve erkek için bir geçit olan evlenme, aileler arasındaki yeni bir bağın kurulması ve aileler arasındaki ilişki ve ekonomiyi etkilemesi bakımından da, her zaman üzerinde titizlikle durulan, her safhası ayrı tören ve geleneklerle süslü bir olaydır. Yeni bir yaşam durumuna geçişi belirttiğinden, pek çok zararlı dış etkilerden korunma önlemleri ve bunlara ait inançları da görülür ki, bu düşüncenin temelinde insanın yenilik ve gelecek karşısındaki korkusu saklıdır.” ifadelerinde vurguladığı gibi hem hayat hem kültür için son derece önemli ve elzemdir.

Sivas yöresinde halkın “Beşik-Eşik-Keşik” (Doğum, Evlenme, Ölüm) sözleriyle kısa, fakat özlü bir biçimde tanımladığı hayatın en önemli ikinci dönemi, evlenmedir. Doğanın ilkbahar, yaz, kış ve sonra tekrar ilkbahar şeklindeki sürekli devinimi insanoğlunun daha toplayıcı ve avcı olduğu erken dönemlerden itibaren dikkatini çekmiş olmalıdır. Bu nedenle insanoğlu mevsimsel döngünün düzenli işlemlerini, bunun sonucunda doğacak bereketi ve bereketin sürekliliğini sağlamak için kendinden bir takım çabalar sarf etmiş olmalı ve evliliğe bu döngüden bir çıkarım olarak ulaşmıştır, demek mümkündür.

Doğum, evlilik ve ölüm insan hayatındaki en önemli geçiş törenleri olarak değerlendirilir. Bütün insan toplulukları gibi Anadolu Türk Halkı için de, evlenmenin ritüelleri ve kuralları toplum tarafından belirlenerek keskinleştirilmiş kutsal bir törendir. Bu geçiş törenlerinden biri olan evlilik ve evlilik töreni olarak düğün ise; düğünden önceki gelenekler, düğün gelenekleri; düğünden sonraki gelenekler olmak üzere ayrı ayrı incelenebilecek, önemli hazırlıklar gerektiren bir süreçtir.

Evlenme bir geçiş olduğu için inanç ve uygulamalar en fazla gelin çevresinde oluşmuştur. Bunda en fazla etken de, kadınların bu “gelin” kavramı etrafındaki inanışlara daha yatkın ve ilgili olduğu, bu konumlama ve role erkeği de beraberinde inandırmış olmalarıdır...

Türk kültüründe ve toplumsal yapıda oğulun karısına “Gelin” denilir ve anlamı açık olduğu üzere “gelen kimse” demektir.

Gelin, “Kel ~ gel- > kelin-gelin” sözcüğü, “tüğün/ düğün” gibi “üğ- / düğ-” fiil köküne “-xn” fiilden isim yapım ekinin eklenmesiyle kurulmuş fiil soylu bir ve (Korkmaz 2009: 101) Türkçe’nin en eski kültür kelimelelerimizden biri olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Kelin: “Gelin” (DLT I: 404; CC: 120/4). Gilin: “Gelin/ Braut” (ÇL: 70). Kel-: “Gelmek” (CC: 12/16). Clauson, “kelin/ gelin” sözcüğünün “kel-/ gel-” fiil köküne bağlı olduğunu ve “*aileye gelen kişi, birinin küçük erkek kardeşinin veya oğlunun karısı*” anlamında türemiş bir kelime olarak; Kaşgarlı Mahmut ‘Kelin’; Uygur, Çağatay ‘Kelin’ (Şor lehçesi Keli); Fin Kavimlerinde Kel (Mordvince), Kili (Ostyakça); Fince: Kaly olarak geçen, Sivas’ta bugün artık yitip olan düğün gelenekleri içinde asli unsurlardan biri olarak “gelin” kültürünü irdelemeğe çalışacağız.

Sivas’ta Evlenme Gelenekleri

Sivas çevresinde evlenme ve düğün adetleri genellikle bir bütünlük gösterir. Bazen il merkezi ile ilçe ve köylerde farklılıklar ortaya çıkabilse bile evlenme çağından başlayarak; “Yaş yigirmi/yirmi, akıl değirmi”, “delikanlılığın geçtiği”, “akıl başta toplandığı”, “Erken kalkan yol alır, er evlenen döl alır”, “Yirmisine kadar okumayan, bir sanat öğrenmeyen, otuzuna kadar evlenmeyen, kırkına kadar zengin olmayan, bir daha olamazmış.” kalıp ifadelerden durumun önemini gözlediğimiz üzere Dünür gezme ve Dünür düşme; erkek evladın “kâra geçmişse”, “eli ekmeğe yetmişse” ve “askerliğini de yapmışsa” ‘everilmeye’ hazır olduğunda uygun gelin adayı bulmayı içerir. “Başını bağlayalım”, “çocuğun başına bir put dolayalım”, “kapısı açılışın” gibi sözlerle “dünürcü” ekibinin; “Yorulana kadar dünür gezelim ki, ölene kadar bizimle otursun”, “Dünür gezdin de kaç ayakkabı eskittin?”, “Dünürcünün ya bir çuval parası, ya bir çuval yalanı olacak”, “Haklarında

hayırlı olması”, “al zengin kızını döndersin babası evine, al fakir kızını göndersin babası evine”, “Anasına bak kızını al” tecrübeleri ışığında “kamı kaynadıysa”, “Allah şirin gösterdiyse.” her ne kadar evlilik “kesilmedik karpuz”sa da uygun aday seçilir. “Öylesi nerden bulunsun, hem horoz olsun, hem gülübik, hem de ayağı çaşkurlu”, “Yüzü güzele doyulur, huyu güzele doyulmaz”, “kızın evinden bir tuğla çıkar, oğlan evi duvarına gidermiş”. Böylece “Kız bir köprüdür, üzerinden herkes geçer” denilen dünür düşme eylemi ve söylemi evliliğin ilk basamağıdır (Aşkun 1941: 32, 94).

Kız İsteme – Söz Kesme – Nişan süreçlerinde; “kız ay gibi, evi saray gibi”, “Kız evi naz evidir”, “Ne kız veriyor, ne dünürü küstürüyor”, “Yastık değişir de yazı değişmez”, “ilk bahtım, altın tahtım”, “Allah yazdı ise...”, “Ağzı dil bağlandı ise” ve özellikle “Kimsesiz koca / Tütünsüz baca (Dumansız baca) / Düdüklü tencere / Asri pencere” beklentisinin ve “Fadime Ana’dan kalan...” yani Peygamber’in de kızını evlendirirken fikrini almış olduğundan hareket etmenin doğruluğu ve önemi benimsenmesi gerekli davranışlardır.

Söz kesme, Nişan, “Sini dönmesi”, Nişan yüzüğü, Nişanlılık devri, “Görüşürme”, “Yemek daveti, “Ayak açma hamamı”, “Sultan Nevruz’da Hediye”, Yaz Meyvesi, Yaz Gezmesi, İftariye, İftar Yemeği, Bayramlık, Kurban Bayramında Koç Gönderme, Çeyiz, Çeyizin Hazırlanması (“Sinek geldi diz dedi / Aha geldi güz dedi / Ne yatıyon gız dedi /Gız çeyizi düz dedi”) (“çeyiz değil talih götür”), (“analar taht yapar da baht yapamaz”). Çeyiz asma, çeyize bakma, “Çeyiz yazılması” (cihaz defter), kına gecesi, düğün hamamı, güveyi hamamı, dini nikâh; (Nikâh kıyma işi, cehiz yazma veya cehiz asma zamanlarında yapıldığı gibi, gelin gitmeden bir gün önce de olabilir.

Kına Gecesi Törenleri

Geline bak geline, geline bak geline

Kına yakmış eline, kına yakmış eline

Gelin kurbanın olam, gelin kurbanın olam

Senin ince beline, senin ince beline /

“Yazık olmuş geline, düşmüş sarhoş eline”

Diloy diloy diloy diloy, halden bilmez biçare

Diloy diloy diloy diloy, söz anlamaz ne çare

Köprüden geçti gelin

Saç bağı düştü gelin

Eğil bir yol öpeyim

Yüreğim geçti gelin

Nakarat

*Köprüünün altı diken
Yaktın beni gül iken
Allah da seni yaksın
Üç günlük gelin iken*

Nakarat

*Köprüünün altı yıldız
Nerden geliyor baldız
Sen git de bacın gelsin
Yatamıyorum yalnız*

Nakarat

*Köprüden geçer iken
Köprü saldı beni
İtin köpeğin oğlu
Gafil avladı beni.*

(Gelin türküsünde yer alan ‘köprü’, hem sözlük, hem mecaz anlamıyla insan hayatında bir geçiş olan evlenmeye yöneliktir.)

Kına yakma: Sivas’ta söylenen şu iki türkü ile Sivas çevresinde, Tokat’ta, hatta Erzurum’dakiler arasında yakın bir benzerlik görülmektedir.

Kına Türküsü

*Elek içinde malası
Kağıt içinde kınası
Hani bu kızın anası*

*Şen anam şen babam evin şen olsun
İşte ben gidiyorum yerin gen olsun*

*Çattılar çattılar çatma taşını
Kurdular kurdular düğün aşını
Çağırın gelsin bey kardaşını*

Nakarat

*Babam Bursa’ya vardın mı
Bursa kumaşın aldın mı
Gelin olduğumu bildin mi*

Nakarat

*Biner atın iyisine
Çıkar yolun kıyısına
Söyleyin bey dayısına*

Nakarat

*Ocağa koydular yufka sacını
Başına koydular kahir tacını
Anan baban çeksin senin acını*

Nakarat

*Tepside biberim var
Mübarek baş mübarek baş
Gidenden haberim var
Mübarek baş mübarek baş
Kabe'den belli güzel Medine
Aşık oldum Muhammed'in adına
Kimseler yanmasın aşkın oduna
Yeşil sancak ile gelir Muhammed*

.....

*Kız sana gerek bir ana
Ağlaşalım yana yana
Kız sana gerek bir baba
Ağlaşalım kaba kaba*

*Kız sana gerek bir dayı
Ağlaşalım koyu koyu
Kız sana gerek bir bacı
Ağlaşalım acı acı*

.....

(Kangal'ın Alacahan köyünden derlenmiştir.)

*Dolu geldi dereleri çoşurdu
Ölüm geldi tebdilimi şaşırdu
Yazı bizi gurbet ele düşürdü
Hayvah hayvah ben anamdan ayrıldım*

*Eşim kızlar ben sizlerden yad oldum
Batağa taş atman batar da gider
Gurbete kız vermen yiterde gider
Anayı babayı atar da gider*

Nakarat

*Yel önünden indirirler odunu
Yiyen bilir leblebinin tadını
Bilemiyom gelinliğin adını*

Nakarat

*Kız seni saraydan indiriyorlar
Yönünü gurbete döndürüyorlar
Kız seni yadına gönderiyorlar*

Nakarat

*Tabak dolu has balların sızması
Rafta olur gelinliğin çizmesi
Ne zor imiş gelinliğin küsmesi*

Nakarat

Baban kır atını cağa bağlasın

Kır at kişnedikçe anan ağlasın

Babanın oğlu var seni neylesin

Nakarat

Kilimin ucuna nakış diyorlar

Gurbetin yoluna yokuş diyorlar

“Git anam yerine yakış” diyorlar

Nakarat

Atladı geçti atladı geçti eşiği

Sofrada kaldı sofrada kaldı kaşığı

Büyük evin büyük evin yakışığı

Şen anam şen babam kınan kutlu olsun

Nakarat

(Elbeyi Eskiköy’den derlenmiştir.)

‘Gelin’in Hazırlanması

Gelinin giydirilmesi ve hazırlanması, 80-100 yıl öncesinden bugüne bazı değişiklikler göstermiştir. İnançta ve uygulamada pek çok benzerlik görülmekle beraber, gelin başı hazırlanmasında her devirde büyük farklar olmuştur. Gelin süslemesinde çok eskiden Arakçin kullanılır, daha sonraları Bahçebaş ve sonra da Mumbaş’la bezeme işi yapılmış.

Günümüzde gelinin giydirilmesi geleneksel çevrelerde, eskiden olduğu gibi yapılmaktadır. Gelin, önceden abdest alan gelin bakır bir leğen içinde giydirilir. Leğen içinde giydirilme çok eski bir gelenektir. Yaşlı kadınlar, bolluk ve bereket getirmesi dileğiyle böyle hareket edildiğini, kıymetli kişilere “Leğen bahtlı” dendiğini söylerler. Çünkü leğen elden hiç düşmez. Doğumlar leğende, hamur, ekmek, kıyma, çamaşır hep leğende yapılır. Kadınlar: “Elimize bir mendil alıp leğen başına otursak, bir de bakarız ki çoğalmış” derler. Gelinlerin leğende giyinmeleri de “Leğen gibi kıymetli olmaları, el üstünde tutulmaları” inancına bağlıdır. Önce iç çamaşırı, sonra da gelinliği giydirilir. Evvelce iç çamaşırının sarı olması gelin için uğur sayılmış, ama bugün beyaz olmasına daha çok itina gösteriliyor. Artık beyaz saflığın, temizliğin ve aydınlığın simgesi olarak benimsendiği için “Doğunca beyaz, evlenince beyaz, ölünce beyaz” denilmektedir. Ona yardımcı olan kadının başı bozulmamış olması şarttır. Bir tepsi içerisinde tuz, şeker, ekmek, çivi ve ayna tutar, ayrıca başı üzerinde bir de Kur’an tutulması unutulmaz. Bütün bunların anlamı bereket, ağız tadı, sağlamlık ve aydınlık temenni etmektir. Giyinme işi bittikten sonra, şeker ve çivi gelinin gitmesinden önce oğlan evine gönderilir. Çivi derhal duvara çakılır.

Leğen içinde giydirilen geline aynaya baktırılır. Gelin içinden şöyle geçirir: “Ben mi güzelim, bahtım mı güzel?.. Çevresindekiler: “Aman ha, bahtım güzel diyessin” Eğer şaşırıp da “Ben güzelim.” derse, ileride bahtının güzel olmayacağından korkulur. Pek çok yaşlı kadın, gelin olma dönemlerini anlatırken; giydirilme esnasında kendi kendilerini aynada güzel gördüklerinden ve içlerinden “ben güzelim” diye geçirdiklerinden bahtlarının güzel olmadığını söylerler. Leğenin yanından sedire kadar serilen 2-3 metre boyundaki kumaş üzerinden yürütülen gelin, sedire çıkartılır. Ayakta durup yönünü kibleye çevirir, gelincileri o vaziyette bekler.

Süsleme ve Giyim-Kuşam

En eski devirlerden beri kadın, her zaman güzel görünmek için giyinmiş ve süslenmiştir. Atalarımızın “Güzellik ondur, dokuzu dondur” sözü bunu daha iyi belirler -Yiğitlik için de söylenir- “Don” elbise, giyecek, “donanmak” ise süslenmek anlamında kullanılır.

Yaşlı kadınların “Sabahtan kalkınca önce baş, sonra aş, sonra iş” sözleri yapılacak işlerin sırasını gayet iyi belirtir. Önce baş bağlayıp kendine çeki düzen vermenin insanın kendisine güven kazandıracağını anlatır. Kadınlar baş bağlamanın önemini belirtirken herkesin durumuna göre davranmasını da vurgulamak için: “Erine göre bağla başını, kazancına göre eyle aşını” demişlerdir.

Baş Süslemeleri

Gelini hazırlamada kadınlar önce baş güzelliğine önem vermiş, süslemeye oradan başlamışlardır. Baş süslemeleri evde yapılır, bu işe eli yatkın olan bir kadın yardımcı olurdu. Beceriksizler için, “Kendi başını bağlayamazken, düğün evinde gelin başı bağlamaya kalkmış” sözü buradan gelir; genç kızlar, gelinin başına saç tokası tutturarak dilek diler, geline tembihte bulunularak: “iyice dikkat et, güveyi önce hangi tokayı çıkartıyor?” Güveyi hangi tokayı çıkarırsa, o genç kızın dileğinin yerine geleceğine inanılırmış.

Uzun zamanlar önce, gelinlik renkli olur, adına “Başlık pazarlık” denilir ve sadece düğünde değil, sair zamanlarda da, hatta çocuğu oluncaya kadar giyerdi. Baş süslemesine verilen önemi belirten düşünce biçimi bir atasözünde de şöyle yaşamaktadır: “Güzelin başına, ağanın aşına, ırgatın işine, atın da dişine bakılır.”

Sivas’ta yapılan gelin başı süslemelerinden öğrenebildiğimiz en eskisi ‘Arakçın’dır. 1915’lerde terkedilmiş olan arakçından sonra Bahçe baş süslemesi, 1945’lere kadar devam etmiş, daha sonraları gelinler “mumbaş”

denilen ve mum çiçeklerden yapılan taçla süslenmiş, oradan bugünkü yapma çiçeklerden oluşan baş süslemelerine kadar gelinmiştir.

Araçın: Sözlük anlamı; (arak: ter, çin: toplayan) dan oluşan ve eskiden külah veya kavuğun altına giyilen takke; Bereye benziyen, şapka içine veya yalnız olarak giyilen takke; Eskiden gelinlerin giydiği bir çeşit taç, takke. Halkın araçın dediği bu başlık unsurunu gören ve kullanan hanımların anlattıklarına göre araçının yapılış şekli: 15 cm. kadar yükseklikte ve 10 cm. kadar taban çapında bir silindir mukavva bölünüp hazırlanır. Silindirin başa konulan tabanı açıktır. Üst tarafı 15 cm. çapında ve daire şeklinde kesilmiş bir mukavva ile kaplanır. Bu mukavva zikzaklı kesilir. Her zikzak arasına ve diklemesine renkli horoz tüyleri yapıştırılır. Pembe, yeşil ve kırmızı renklere boyanmış tüyler araçının başlıca süsünü oluştururlar. Silindirin baş üzerinde dikey duran yanal yüzü üzerine dikdörtgen kesilmiş ayna parçaları, parlak renkli kağıtlar da süs olarak yapıştırılır. Araçında kullanılan horoz tüyleri ise eski devirlerden bugüne kadar gelen, gelin baş süslemesinin bir şeklidir ki, Afrika yörelerinde çeşitli kuş tüyleriyle yapılan gelin başları ile Kızılderililerde, evlenecek gençlerin başı üzerinde tutulan kartal tüyünün hep o yöresel izi vardır.

Araçını başa tutturmak zor olmak kadar, gelinin başının üzerinde taşıması da zahmetli olduğunu söylerler. Evlendikten sonraki hayatın zorluğu belirtmek amacıyla, araçının bir adına da “kahır külahı” denir. Eski gelinlerin çilesi “araçını vurdukları” andan itibaren başlar. “Evlendin de başına tuğ mu dikildi?” -*sonradan*- tüy mü dikildi? biçimine dönüşmüş-söz, eski Türklerde kutsal olan ve at kılından yapılan sorguç değil de, tüylerden oluşan bir süsün başa konulduğunu belirtmek için mi söylenmiştir?

Gelinin baba evinden gideceği gün sabah erkenden, “başına araçını vurulur”, bu işi gelinin yüzünün süslemesini yapan -yüz yazan- kadın yapar. Araçın içindeki ip, bir çorap şişinin yardımı ile saçlar arasına sıkıştırılarak başa tespit edilir. Saçın arkadaki topuzuna altınlı fildişi tarak tutturulur ve başın en üstüne al bir krep örtülür. Eski zamanlarda araçın her evde olmasa bile mahallede kolayca bulunurmuş. Düğünden sonra yine sahibine iade edilirmiş. Lakin boş götürülmez, silindir kısmının içine çerez (leblebi, üzüm, renkli şeker) konulup öyle verilirmiş ki, bu çerez araçının ‘kirası’ imiş. “Evlenirken araçın vurulmayan gelin, evlendikten birkaç sene sonra mutlaka ölür ve çocukları yetim kalır.” İnanıcı, bunun önemine işaret etmektedir.

Bazı köylerde de renkli horoz tüylerinden yapılan ve “Tozak” denilen baş süslerinde; ayaklı taslar renkli örtülerle sarılıp baş üzerine konul-

masıyla yapılır. Tüylerin baş süslemelerinde baş unsur olduğunu, halk arasında yaşayan ve eskimiş şeyler için kullanılan şu sözle belirtilir: “Tüyü, tozağı dökülmüş” - Gelinliği, tazeliği (yeniliği) kalmamış!

Bahçe Baş: 1915’lerden sonra gelin yine döğme bazarlık giyer, başına “Bahçe baş” adı verilen süsleme yapılırmış ki, bu da el genişliğindeki mukavva üzerine krep sarılır, başa tutturulmasına dayanan bir baş süslemesidir. Mukavvanın alna gelen kısmına saç ve gelin teli sarılır, üzerine ne kadar elmas çiçek, broş varsa hepsi tutturulmuş. Saç üç örgü yapılır, biri arkada, ikisi önde sarkıtılır, saç bağlarının ucunda ise yirmilik altınlar sallanırmış. (Üç saç bağında altı adet altın) Gümüş saç boruları da saçların ucuna sabitlenir, parlak gelin teli saç örgüsüne sarılıp bir yanda durur, başın arkasına beyaz uzun duvak tutturulmuş.

Mum Baş: Mumdan yapılan küçük çiçeklerden oluşan hazır taç gelinlerin başına konur, saçların bir yanında tel toplanır, arkaya da beyaz duvak iliştilirilmiş. Bu devirde gelinlik -Bazarlık- olarak giyilen kumaşlar, açık renkli ve ipekli olurmuş. Yeni gelinler, gelinliklerini başka düğünlerde de giyerlermiş. Uzun zamanlardan beri terk edilen renkli gelinliklerin yerini bugün tamamen beyaz renkli gelinlikler almış olup artık; “doğunca, evlenince, ölünce beyaz” sözü geçerlilik kazanmıştır

Yüz Yazma

Başına arakçın konulan gelinin “yüzü yazılır”. Bu işi düğünlerde def çalan kadınlar yapar, yüz yazmanın terk edildiği 1920’lerden sonra bile tefçiler yüz süslemesi yapmadıkları hâlde onlara “yüz yazma” adı altında bir bahşış verilirmiş. Yüz yazma yani yüzün süslenmesi; alna ve yanaklara renkli pulların çiriş denilen bitkisel bir zamkla süslü şekillerde yapıştırılmasıdır. Arakçının altında alna dökülen kâküllerin hizasında renkli, parlak 3mm. 3cm. boyundaki kağıt şeritler üzerine pullar yapıştırılarak alın üzerine tespit edilir. Buna “Civan Kaşı” denir. Pullar yeşil-kırmızı ve pembe renkli ve parlak olurlar. Gelin olma sırasında “alın yazma” denilen bu işlemin alın yazısı ile ilgisini düşünmemek elde değildir. Yanaklara ise renkli pullar çam dalı şeklinde yapıştırılır. Gelin giderken alındaki yazı bozulmasın diye bir mendille bağlanırmış. Yüz yazılmadan önce yüze ‘ağlık’ denilen bir beyazlatıcı madde sürülür, göze sürme, kaşa rastık çekilirmiş. Dudaklar boyanmazmış. Kaşı gözü yerinde olanlara ise sürme veya rastık kullanılmazmış. Arakçın terk edilince “bahçe baş”ın moda olduğu ilk yıllarda yüz, sadece alın ortasına, çeneye ve her iki yanağa yapıştırılan 1.5 cm. saplı kahverengi kâğıtlarla yazılır olmuş. Bu kağıdın üzerine de renkli pullar yapıştırılırmış. Gelin başı hazırlamakta ve yüz yazmakta kullanılan

malzeme “gelin takımı” adı altında o zamanki attarlarda satılır, gelinin yüzündeki pulların ve kağıtların güvey tarafından çıkarılması çok zor olduğundan hayli zaman alır, bu suretle evlenenlerin birbirlerine alışması gibi bir yarar sağlarmış. Kaşlara sürülen siyah boya -rastık- ise, fındık yakılarak elde edilir, sürme hazırlamayı her kadın bilmez, gizlice yapılır ve herkese öğretilmezmiş.

Bazarlık / Gelinlik

Araçkın ve bahçe baş yapıldığı devirde gelinin giydiği gelinliğe “Bazarlık” denir, kumaşı çarşıdan alınır, oğlan evinin diktirdiğine “Başbazarlık”, kızın cehizinde götürdüğü uzun elbiseye ise “alt bazarlık” denir. İpek olan ve üzeri sarı veya beyaz simlerle çiçek desenleri dokunmuş bu kumaş “Döğme” adı ile anılır, renkleri açık yeşil, gül pembe, mavi, kahverengi, fes rengi olur, atlas denilen parlak kumaştan da bazarlık yapılmış. Modelleri: önlerinde ipek dantelden farbelalar (sayvan), kolları balık ağzı denen şekilde yırtmaçlı veya farbelalı, yakalar devrik ve etrafı dantelli, dantelin kumaşa gelen yerine harç denilen beyaz renkli top top süsleri dikilir, bele gümüş kemer takılırmış. Kemerler paftalı, hasır örgü veya telkâri olur, bütün bunlarla bezenmiş o zamanki gelinlere bakmak için insan heveslenirmiş.

Kumaşlar

Yerel isimleriyle söylenen o devrin kumaşları:

- Döğme, Şitari, bindallı ve kutnu, atlas.
- Lahureki: ince, saf yün kumaş. Çizgili ve her renk olur. Benekli ve çiçekli olanları da bulunur.
- Bürümcek: Saf ipek. Tafta gibi desenli, ince çizgili ve çiçekli olur.
- Gezi: Seri hareli kumaş, simli olanları da görülür. En ipek ıyması iplik olur. Simli çiçekleri de bulunur. Bilhassa fesrenkli geziden elbise veya Peşli denilen üçetek dikerlermiş.
- Lahuri şal: Lahurekenin kalını, daha çok hırka yapmakta kullanılır, düğmeleri gümüş olurmuş

Gelinci Gitme - Gelin Alma

Eskiden, gelin almaya mutlaka Perşembe günü gidilir, dul kadınlarda veya ikinci evliliklerde bu şart aranmaz; genç kız hafta arasında gelin giderse, herkes ayıplar “Dul kadın gibi gelin götürüldü” denirmiş... Sonraları, hafta tatilinin cumadan pazara alınması ve düğün salonları için verilen

tarih ve saatin önem kazanması nedeniyle bu inanç ve ayıplamalar geçerliliğini tamamen kaybetmiştir.

19. yüzyılın sonlarından 1940, 50'lere kadar merkezde yaşayan Sivaslı hanımların tümü landonlarla¹ gelin gitmiş, bir başka gelin götürme aracı olarak tahtirevan, tahtadan yapılmış, küçük bir odaya benzeyen, dış yüzü yeşil boyalı, bir kapısı ve üç yönüne açılmış pencereleri ve bunların daima kırmızı renkli bir perde ile örtülü durduğu, elde taşınmayıp, boncuklarla süslü ve renkleri aynı olan bir atın üzerine yükletilen, düşmemesi için güçlü kuvvetli erkeklerin dört ucundan tuttuğu bir vasıta. Yol boyunca, çingirakları garip ve çeşitli sesler çıkarttığı için ister istemez dikkati çeker, onu kağınlara binmiş gelinciler takip ederdi. Tahtirevan 1905 yılından sonra görevini landona terk etmiş, yalnız Sivas'ın bir ilçesi olan Divriği'de 1940'lara kadar sürüp gitmiştir.

Yakın dönemlere kadar Sivas'ta gelinci kafilesini çoğunlukla faytonlar oluşturur, otomobilin az olduğu devirde, gelinin birisi yanındaki gelincisine "Kaç tane taksi ve fayton var?" diye sormuş, gülüşmelere yol açmış... Bu anı gösteriyor ki, gelin için peşinden gelen kafilenin çokluğuyla gurur verici bir durumdur.

Oğlan evinin oluşturduğu at, araba kafilesine, gelinci olduklarını belli etmek için zevkli desenlerle bezenmiş çevreler/yazmalar (en) asılır.

Eski düğünlerde sabahın onunda hareket eden gelinciler yanlarında bir de kadın hoca götürürler. Hoca dua eder, genellikle "Ayet el Kürsi" okurdu. Oğlan evinde sedirden kapıya kadar gelinin ayağının altına bir "ayak eni" serilirdi. Gelin, parlak renkli kumaştan yapılmış "Dövme bürük" denilen çarşaf giyerdi. Sadece kızın erkek kardeşi tarafından gelinin beline bugün de bağlanan kırmızı kuşak "Gayret kuşağı"nın anlamı, giden gelinin bekar olduğunu belirtmektir.

Gelin baba evinden çıkacağı sırada evde ne kadar büyük varsa birer birer hepsinin elini öper. Sonra erkek kardeşi elinden tutup onu araca kadar götürür ve yardım etmek suretiyle arabaya bindirir, geline yenge adı verilen bir veya iki kadın refakat eder ki, kadınların yaptığı bu işe "Yenge gitmek" denir.

Oğlan evi düğünde ve gelin almada ne kadar masraf yapsa yine göze görünmez. Kız babası evinden ayrılırken herkes "Aldanan yine kız tarafıdır" der. Kızın evden ayrılması ana, baba ve diğer akrabalara zor gelen bir

¹ Lando (Landon): Dört tekerlekli, içinde dingillere paralel olarak düzenlenmiş karşılıklı iki oturma sırası bulunan üstü açılıp kapanabilen çift körüklü binek arabası.

durumdur. Kız babaları: “Kan edecek iş ama, ney yapayım ki anası da elden geldi.” diyerek, rahatlamaya çalışmış...

Gelinin arabası hareket eder etmez, diğerleri onu takip ederler. Yolların münasip bir dönemecinde mahallenin çocukları gelin arabasının önüne ip gererler. Bahşış almadan yolu açmazlar.

Köylerde gelin, ata bindirilir. Gelinci kafilesini gören çoban, sürüsünü hemen onlara doğru yöneltir ve yolun ortasında durur. Gelin attan eğilip de koç veya koyunu tuttuğu gibi kaldırıp atın üzerine alırsa, koç onun olur. Yok almazsa düğün sahibi ya koçun bedelini öder veya çobana ona yakın bir bahşış verir. Düğün sahipleri yol boyunca şöyle düşünürler: “Bin defa gittik, kız aldık.” Eskiden bazı çocuklar veya delikanlılar bu zahmetlerin hıncını “Aldık kızımızı, baba görsün yüzünüzü” tekerlemesini söyleyerek çıkarmak istemeleri, gelinin baba evinden ayrılırken ağlaması, olması gerekenlerdendir. “Hem ağlarım, hem giderim” deyimini aslında “Ağlasam da faydası yok” düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Cumhuriyetin ilanından on- on beş yıl sonralarına kadar gelin olan kızları güveyi gerdekten önce görmez, 1935 yıllarından bu yana gelini, güveyin kapıda karşılaşması gelenek olmuş. O yıllarda evlenenler, evlerinin yüksekçe bir yerine çıkıp, gelin arabadan inince başından aşağıya buğday, leblebi ve para saçar, sonra aşağı iner, gelinin koltuğuna girer ve onu içeri almış ki, bu merasime “koltuk” denir. Damat gelini odasına kadar götürür, bir kahve içimi kadar baş başa kalırlarmış. Bu sırada damat geline yüz görümlüğü olarak altın vs. takar, başından aşağı kenarları delik gümüş paralar saçıp odadan çıkarmış. Tutucu çevrelerden bazıları, koltuk merasimi yapanları ayıplamışsa da zamanla onlarda makul karşılamış. Çok eskiden, gelini arabadan kayını (kayın birader) indirir, içeri alır, gelin önce evin “ev yüzü” denilen, yani kapı kacak ve yiyeceklerin bulunduğu bölüme götürülür, burada bir direğe sırtını dayar, sunulan bir bardak şekerli suyu içer, oradan da ana mekana veya odaya geçer, misafirlerin karşısına çıkarmış. Konu-komşunun gelip de onu gelinliği ile seyretmesine “geline bakma” denir, o gün oğlan evinde yemek verilir, kutlamalar devam edermiş...

Geline bakma sırasında kız evinden birkaç genç kız sandığın anahatarını teslim etmek bahanesiyle oğlan evine gelir, gizlice geline, ilk izlenimlerinin nasıl olduğunu sorup durumu öğrenmeğe çalışırlarmış.

Gelinin yeni evin düzeni, ekonomik döngüsü, gündelik hayatın işleyişine uyması, varsa alışkanlıklarını terk etmesi, eve uğur ve bereket, bolluk getirmesi, yumuşak huylu ve geçimli olması, baba evini özlememesi için yapılan uygulamalar teması yoluyla bazı güçlerin bir yerden diğerine aktarılacağı düşüncesi ve inancından kaynaklanmaktadır.

Sivas ve çevresinde gelin yeni evine gelince yapılan uygulamalarda çeşitlidir. Köylerinde ve kazalarında gelin gelince; önüne urgan, kazan, ateş, kül, koyun postu konur, kaşık ve küp kırılır, başı üzerine ekmek atılır, eşik üzerinde ve ocak başında dua ettirilir. Şeker, bal vb. gibi tatlı yiyecekler ve yumurta yedirilir.

Günümüzde, köylerden şehre gelenler beraberlerinde bu uygulamaların bazılarını da getirmişlerdir. En eski Sivas evlenme geleneklerinde gelinin önüne:

1 - Oklava orta yere konur, gelin tertipli bir kimse ise oklavadan atlamayıp, kaldırması beklenirmiş.

2 - Gelinin yoluna bir tahta kaşık konulur, onu kırarak, güçlü-kuvvetli olduğunu göstermesi istenirmiş.

3 - Gelin oğlan evine gelince oturduğu sandalyenin üzerine koyun postu konur, üzerine oturtulmuş ki; “Gelin koyun gibi yumuşak huylu olsun”

Geçmişte ve günümüzde sürdürülen uygulamalardan bazılarını da sıralarsak:

1 - Gelinin arabadan kayını (kayınbirader) tarafından indirilmesi, evin eşliğinde hoca tarafından dua edilmesi.

2 - Gelinin yeni geldiği evde kayın atası (kaynata), kayın anası (kaynana) başta olmak üzere bütün ev halkının elini öpmesi (Daha eskiden eve gelen gelin, çocukların bile elini öpermiş.)

3 - Gelin avludan içeri girerken güveyi ve sağdıç tarafından yüksekçe bir yerden gelinin başına bozuk para (eskiden gümüş para) leblebi, şeker, üzüm atılması. M. Şakir Ülkütaşır: “Gelinin başından para saçmak” göreneğinin, eski insanların putlara taptıkları devirlerden kaldığını ve o zamanlar pirinç serpildiğini kaydetmektedir. Bu uygulama ile kurulan yuvanın bolluk ve bereket içinde olacağı inancıyla pirinç tanelerinin yerini buğday, leblebi, şeker, konfeti almıştır.

4 - Gelinin kayın validesi ile evde ilk karşılaşmasında geline kayın validesinin başına bakması söylenir. Baş üstünde tutulsun diye. Kayın validesinin ayağına bakan gelinin -inanca göre- ayak altında kalacağına, kıymeti olmayacağına (!) inanılır.

5 - Gelinin oğlan evine gelince eskiden ilk gördüğü yer “Ev yüzü” idi. Ev yüzü denilen yer, eski evlerin kap-kacak, ocak ve yiyeceklerin bu-

lunduğu yerdir ki, evin varlığını ve yaşayışını sergileyen bu bölümde geline sırt duvara dayalı durumda iken şerbet içirilirdi. Bundan amaç yeni evde tatlılık olması istenildiği kadar gelinin baba evinden ayrılmasının verdiği üzüntü ve yeni hayatın korkusunu yatıştırmak idi.

6 - Gelin sabahleyin geldiyse, öğle üzeri kendisi ile beraber gelen yengelerle öğle yemeği yedi. Öğleden sonra geldi ise gene geline yengeler, sormadan sandık anahtarını getiren kızlarla birlikte yemek yedirirler.

7 - Oğlan evi varlıklı ise, gelin geldiği günün akşamı yemek yedirilirdi. Düğünlerde yedirilen ve herkese açık olan bu sofralara “Can görme” veya “Baba canı” denirdi ve o aileden geçen büyüklerin sevap ve hayrına yapılırdı.

8 - Gelin öğleden sonra kendisini görmeye gelen oğlan tarafına gösterilmesine “geline bakma” denirdi. Eskiden gelin, içeri giren her misafire ayağa kalkar, ellerini öper ve büyükler birkaç defa otur demeden oturmazlardı. Yol boyunca fazla ağladıklarından gelinlerin gözleri kızarırdı, bazen de göz kapakları şişerdi ki, oğlan tarafı, geline bakmaya gelenlere “Gelinimiz çok daha güzel, ağladı da böyle oldu” diye gelini överlerdi.

Hayatın önemli geçiş dönemlerinden biri olan ve beraberinde pek çok inanç ve gelenek halkasını oluşturan evlenme olayında, gelinle ilgili pek çok malzeme bulunmaktadır. Bunlardan biri de; gelinin geldiği ilk günler ve daha sonraları oğlan evindeki bazı olaylardan yola çıkılarak “Gelinin ayağının uğurlu olduğuna dair” yorumlar yapılmasıdır. Bunlar:

- Mevsimin soğuk olması halinde havanın açık ve güneşli olması.
- Güvey veya yakınlarının iş bulup, maaşa geçmesi.
- Hayvanların yavrulması.
- Yakınlarından birinin doğum yapması.
- Bir yolcunun gelmesi, hastanın iyileşmesi.
- Ailede başka bir “hayırlı iş için girişimde bulunulması” gibi...

Halk arasında gelinin uğuru ve kademine/ayağına çok önem verildiğinden “Gelin ayağından, çoban dayağından” denilmiştir. Oğlan evindeki hastalık, ölüm, diğer maddi zararlar çoğu kez “gelinin ayağına” bağlanır ve böyle gelinler halkın deyimi ile “kudümsüz gelin” olarak bilinir.

Eskiden, gelinin başından ekmek doğranması yaygın bir adet olup bu, kına gecesi törenlerinde yapılan bu ritüelin amacı, o yıl kıtlık olmaması, bereket ve bolluk içinde geçmesi düşüncesinden kaynaklanırdı.

Kayınvalideler gelinlerin karşısına geçip:

*Gelinim hoş geldin, sefa geldin
Ellerin kuyruk (kuyruk yağı) doğrasın
Sen de benim gibi oğlan doğurasın
Koyduğumu yeme
Ayakkabımı giyme
Dediğimi baban evinde deme
İbriği boş koyma*

...

derlermiş. Daha çok şaka yollu olan bu sözlerde gerçeklerin de yeri vardır. Gelinin nasıl davranması, ne olması gerektiği ve görevleri de belirtilmiş olurdu.

Geline Baba Evinde Yapılan Öğütler

Gelin olacak kıza, gideceği gün yaklaştıkça öğütler yoğunlaşır; kapıdan çıkana kadar devam eder. Anasının verdiği belli başlı öğütler şunlardır:

- Gittiğin yere yakış.
- Atan (anan-baban) iki iken dört oldu, göreyim seni.
- Gittiğin yerde dost için öl, düşman için diril.
- Başın kırılırsa hindinin (yazmanın) altında, kolun kırılırsa elbisenin altında sakla.
- Bir gözün kör, bir kulağın sağır olsun.
- Er'e gitmiyorsun, ar'a gidiyorsun.
- Başındaki taç değil, "Kahır külahı", ona göre.
- Duvağınla gidiyorsun, kefeninle çık o evden.

Bir hanım, babasının kendisine; "Kızım; gelin demek, hizmetçi demektir; ayıp olmasın diye gelin demişler! Yapacağın hizmetlere göre kıymetin olur. Gelin hizmetiyle sevilir." dediğini anlatmıştır.

Ne söylenirse söylensin, bütün bunlar geleneğin icabını yerine getirmekten ileri geçmez. Aslında, verilen terbiyenin, yani ailesel görgünün önemi vardır. Sonradan verilen öğütlerin pek geçerli olmayacağını şu kısa söz ne kadar güzel dile getirir: "Nasılsa kız, öyle de gelin!"

Gelinlik Etme

Gelinin kaynata, kayın ana, kayın ve yaşça büyük olan eltisi varsa onların yanında konuşmamasıdır. Bazı yörelerimizde “Söylenmezlik” olarak bilinen eski evlenme geleneklerinden biri de “gelinlik etme”dir. Büyüklere izin vermeden gelin konuşmaz, kimi zaman seneler sonra veya ilk çocuğu doğrunca gelinlik bozulabilir. Gelinliği bozduran kimse geline armağan vermek zorundadır. Bu duruma göre, ziynet eşyası olduğu gibi elbise, kumaş vb. de olabilir. Bazen de geline “Hediye baş üstüne, artık konuş” denilir ve sonra hediyesi verilir, bazen muzip kadınlar taze gelinleri kaynasının yanında korkutup, gelin farkında olmayarak konuşturup gülüşür, “Gelinliği bozdu” derlermiş. Gelinler seneler geçse ve gelinlikleri bozursa bile (kaynana hariç) evin erkekleri ile pek rahat konuşamazlar. Aile içindeki ilişkileri, davranışları en iyi sergileyen bir görenek olan gelinlik, çok yavaş sesle konuşarak, işaretle (işmar) de yapılır. Evde yalnız gelin ve kaynana varsa zorunlu olarak konuşmak gerekeceğinden gelin çok alçak sesle ve işaretle meramını anlatır. Bu daha çok kayın validesinin bir sorusuna cevaptır.

Gelin ve Yeni Akrabalarla Etkileşim

Gelin-Kaynana

Gelin kaynana ilişkisi ve etkileşimi pek çok fıkra, öykü ve anlatıya konu olmuş; kadın düğünlerinin, meclislerinin ve toplantılarının mizah konuları, maniler hep gelin kaynana ilişkisinden kaynaklanmış, gerçeklerin ustaca gizlendiği pek çok latife ve anlatılarda yer almıştır. İnsan ve evlenme ile başlayan bu ilişki her devirde, kültürde ve toplumda yaşana gelmiş hayat olaylarından biri olmuştur.

Aslında gelin ve kaynana aralarında bir kuşak olan iki kadındır. ‘Farklı zamanların aynı kadınları’ konumuyla bakıldığında : “Kayın validelerin zalim vaktinde gelin oldum. Gelinlerin zalim vaktinde (günümüzde) kaynana oldum” sözü bunu delillendirebilir, mahiyettedir.

Baba soyunu izleyen geniş ailelerde, gelin ile kayın ana arasında bazen kritik, bazen dostane ilişkiler olur. Hatta bu ailelerde, gelin-kaynana ilişkisi evliliğin devamlılığı ve başarısı için kocasına olan ilişkiden daha önemlidir. Kayın ana ve gelin arasında kırgınlık olabilmekle beraber bunu açık surette göstermek ayıp sayılır. Gelin, oğlan doğurursa ve çocukları fazlalaştıkça güçlenir, kaynana olana kadar hakkını yavaş yavaş alır ve statüsünü kazanır. Gelin pek çok özellikleri (huyu) ile de kaynanaya benzetilererek “gelin kaynana toprağındandır” denilmiştir. “Analar çeker zahmeti, kaynanalar döker günahı” sözü, kayınvalidelikte günahların döküldüğünü belirtmek amacıyla söylenmiştir. Eski şekli ile: “Oğlan anası raf elması, Kız anası ahır danası”. Bir başka deyişle de: “Kız anası raf elması, oğlan

anası ortada kalası” şeklinde söylenmiş, daha doğrusu herkes kendine göre ifadeye çalışmıştır. “Kaldık (düşük) oğul eline, Yalvar deli geline” diyen kayınvalideler olduğu gibi, kızını çok beğenen annelerin ele karışma ve elle geçinmenin zorluğunu düşünerek, kendi kızlarına: “elde kız, bende gelin olaydım” sözünü söyledikleri vakidir.

Eskiden evin yönetimi tamamen kaynana elinde olduğundan, gelinlere pek söz düşmez, ev halkının hizmeti, ev işleri görevleri ile sınırlı olup, aile fertleri arasında her hangi bir anlaşmazlık olduğu zaman gelinlere pek hissettirilmezdi. Kaynanaları ile olan ilişkisi, evliliğin devamı için kocası ile olan ilişkiden daha önemli olup, gelin-kaynana arasında anlaşmazlıklar yaygın olarak görülmekle beraber bunu çevreye hissettirmek, bildirmek çok ayıp sayılırdı. Psikologlar, birbirinden bir kuşak farkı olan bu iki kadının ilişkilerinde uyumsuzluk ve anlaşmazlıkları ve çekememezlik duygusunun kadınların yapılarının özünde aranmasını ve anaların oğullarına aşırı düşkünlükleri nedeniyle geline teslim edememe korkusunu, gelinlerin ise kendilerinden önceki kuşağın değer ve görüşlerini paylaşmadıklarını belirtirler ama bununla birlikte gelin-kaynana ilişkisinin zaman içinde ana-kız ilişkisine ve sevgisine dönüştüğü de görülebilmektedir.

Sofraya sıcak yemek gelse, mevzuu dağıtmak, ağzı yanarı oyalamak için “falancanın kaynanası ölmüş” denir. “Kaynanası seviyormuş” / “Kaynanasını seviyormuş” iltifatı ise yemek esnasında gelen kimseye denilmiştir. Günümüzde yapılan psiko-sosyal araştırmalara göre; “ kaynana dır-dırı”nın insanı yıpratığı şeklindedir.

Kaynanalar şöyle dermiş:

- Gelin taht getirdi, kendi oturdu beni kocattı.
- Gelinim çirkin benden, kızım çirkin Allah’tan.
- Gelinle geçinebilmek için ya iş bilmemeli, ya öyle görünmeli.
- Kızım hamur yağursa damadım görse (hamur yağuranın eller güzelleşir) gelinim çamaşır yıkasa oğlum görse (çamaşırda el bozulur)
- Dağlar bir oğlan doğurdu, geline bağısladı.
- Gelin iki canlı, kız nişanlı, at gibi koca karı. Gelin-kaynana, ana-kız çekişmesi için de eskiler şu misali verir:
- Bulgur pilavı dermiş ki: Ana kız kavga etseler de beni unutsalar, ana kızın kūsüsü çabuk geçermiş (*bulgur pilavı da fazla beklese lezzeti gider, hemen yenilmeli*)

- Pirinç pilavı dermiş ki: Gelin kaynana kavga etseler de beni unutsalar! Gelin kaynana dargınlığı uzun sürermiş. (*Pirinç pilavı demlenene kadar biraz zaman geçmeli, bu da gelin kaynana dargınlığı kadar olmalı imiş!*)

- Deyimleşmiş olan “kaynana dırdırı/dırıltısı”; gürültü: gevezelik ve çekişme hali (yapılan araştırmalar insanın ömrünü azalttığı yönündeymiş), “kaynana zırıltısı”: bir sap tarafından çevrildiğinde tıkırtılı bir ses çıkaran oyuncağa denirmiş.

Gelinler için de;

- Geline oyna demişler “yerim dar” demiş! Yeri genişletmişler “gerim dar” demiş.

- Hem ağlarım, hem giderim.

- Gelinlik bir gün olsa güller kondururum.

- (Kocası için kaynanasına) Benim beyim, senin neyin?

- Yayığı yaydım yağ bana kaldı, Kaynanam öldü ev bana kaldı.

Evlilik gerçekleşikten sonra anlaşmazlık olursa gelin, kayınvalide-den ayrılır. Bu ayrılık bazen de memuriyet nedeniyle tayin gibi durumlarla sağlanır ki, yaşlı kadınlar böyle ayrılmalara “kibar ayrılık” derler. Gelini ayırma bazen de diğer bir oğulu evlendirmek için de olabilir ve kayınvalide yeni gelinle oturur. Kayınvalidelerin oğullarının ayrılıp başka eve gitmeleri hem kendileri için, hem de çevre için büyük bir olay sayılır. Bu olguyu belirten şu maninin sözleri ne kadar sitemkârdır:

Oğlum oldu gülüm oldu!

Dünyalar benim oldu!

Evlendi el'in oldu

Ayrıldı komşum oldu

Kadınlar arasındaki kına gecesi törenlerinde gelin-kaynan ilişkisi şakalarda ve manilerde vurgulanır. Bu konudaki manilerden:

Kaynanayı ni'tmeli

Kaynar kazana itmeli

Yandım gelin dedikçe

Altına odun atmalı

Köprüünün altı kazık

Kaynanam öldü yazık

Öldüğünü aramam

Bir top kefene yazık

*Çarşıdan aldım lahana
Kıydım koydum sahana
Hiç ömrümde görmedim
Böyle cadı kaynana*

Bir başkası:

Kaynana: *Penceresi demir gelin
Ne buyurdun emir gelin
Oğlanı ben doğurdum
Gel kapıyı kemir gelin*

Gelin: *Kazanda hedik kaynana
Dişleri gedik kaynana
Oğlun neler getirdi
Yalnız yedik kaynana*

Gelin-kaynana ilişkisine şaka yollu bir karşılıklı deyiş:

Gelin: *Sağa sola saparsın
Ağızımdan laf kaparsın
Pireyi deve yapıp
Dedikodu yaparsın
Mantomu aldım yeni
Sakın kızdırma beni
Her şeye karıştırsan
Çöpe atarım seni
Çek elini belinden
Usandırdın dilinden
O zavallı gelinler
Ne çekiyor elinden
Niçin doğurdun anam
Hangi derdime yanam
Az konuşsan olmaz mı
Dilin şişe kaynanam
El yanında övdürür
Issız yerde dövürür
Kışkırtarak oğlunu
Babamıza sövdürür*

Kaynana: *Dikkat edin geline
Bayrak almış eline
Evdeki kaynanayı
Hep dolamış diline*

*Bu nasıl gelindirler
Kocayı sindirirler
Kaynanayı kızdırıp
Küplere bindirirler
Pek katıdır yüreği
Her gün yerler böreği
Şimdiki gelinlerin
Dili fırın küreği
Hepimiz bir atadan
Fark mı var anadan
Kim görse dert yanarlar
Ne ister kaynanadan*

Gelin-Görümce

Sivas yöresinde, kocanın kız kardeşine “Görüm” denir. Gelinler kendilerinden yaşça büyük olan görümceye abla der, küçük ise adını söylerler. Eskiden küçük görümceye ad verilmez, “hanım” denilirmiş. Gelin-Görümce arasında kardeşçe ilişkiler olmakla beraber, şaka, latife haline gelmiş bazı deyimlerde bunun aksi de görülebilir:

- Bir geline: “Görümün geliyor” demişler, “Ölümüm geliyor” diye karşılık vermiş. “Elinde de heybesi var” (Eli boş gelmiyor) deyince “Benden başka kimi var” demiş.

- Görümce için:”Görmeyeyim ölünce” diye bir söz varsa da, görümcelerinde gelinleri kastederek, kardeşlerinin evlerine gidip gelmeleri ve kardeşin kendisine bakması konusunda şu sözler söylenmektedir:

- Kardeş ekmeği zindan ekmeği, er ekmeği meydan ekmeği (Minnetsiz yenir demektir)

*Kardeş evi kışevi,
Etrafı kamış evi,
Anan, baban yok ise
Şöyle bir tanış evi*

Kaynana, görümce ve geline dair bir anlatı:

Anası, bacısı ve karısı ile giden bir adam ırmaktan geçmek zorunda kalmış. Köprü olmadığı için paçaları sıvamış, anasını önce sırtlamış suyu geçirirken “Anadır, başa beladır” demiş. Sıra kız kardeşine gelmiş “Bacıdır, acıdır” diyerek onu da karşıya geçirmiş. Karısını sudan geçirirken de “Fadik’tir, caniktir” demiş.

Oğlan bunları sesli mi söylemiş, aklından mı geçirmiş, bilinmez ama, bu olay halk arasında bir “temsil” olmuş. Bu olayı gönderme yapan

deyimleşmiş bir söz ise; “şu gada, şu bela, bu da hikmet-i Hüda!” olarak kullanılagelmiştir.

Elti

Gelinin kayının (kayın biraderin) karısına “elti” denir. Diğer bir söyleyişle erkek kardeşlerin karıları birbiriyle elti olurlar. Eskiden bütün aile fertleri bir arada oturduklarından dolayı evde birkaç elti olur, bu eltileri idare etmek kayınvalidelerin güç görevleri arasındadır. Büyük kardeşin karısı “yolda ve yaşta büyük” olduğundan küçük eltiler ona saygı gösterir hatta gelinlik bile yapar, büyük eltilere küçükler abla, derlermiş.

Değişik evlerden gelen ve yeni ailede yerini almaya çalışan bu gelinlerin birbirleriyle ilişkileri de çeşitli deyimlere geçmiştir.

Aslında “elti” kelimesi bile el’den türemiş; el’den gelerek ailede yerini almaya çalışanlara denilmiştir. Kadınlar kimi zaman eltiyi kumadan bile baskın görerek: “Kumanın gemisi yürür, eltinin gemisi yürümez” demişlerdir. (Kumaların aynı kocaya etki edebildikleri, eltilerin ise kocalarına etki edemedikleri söylenilmek isteniyor.)

- “Elti gibi iş beklemek” Bu deyim evdeki eltilerin bir işi diğeri yapсын diye beklemelerinden doğmuş ve genelleşmiş.
- “Elti eltiye eş olmaz, arpa unundan aş olmaz”
- “Sabah yap işini eltin görsün, Akşam yap işini kocan görsün”
- “Elti eltiye küsmüş!” (*Bu deyim, bir dantel örneği olup, birbirlerine arkası dönük motiflerden oluşmuştur.*)

Kuma

Yaygın bir Türkçe kelime olan “kuma”, Sivas yöresinde “guma” biçiminde söylenir. Aynı erkekle evli kadınlara verilen ad olup, Türkçeden pek çok dillere de geçmiştir. Bu konuda Hamit Z. Koşay:

- 1- Çağatayca, Uygurca ve Korece: Kama (Goma)
- 2- Osmanlıca: Guma
- 3- Latince: Comes

olarak belirttiği, bu etimolojik bilgi ve kavramın ayrıca incelenmeğe değer olduğuna da işaret eder.

Daha çok, kadının çocuğu olmaması nedeniyle kocası üzerine evlenir ve eve “kuma” getirir. Halkın deyişi ile “üstü kumalanır”. Bazı kadınlar

“kocalarını kendi elleriyle” everir, kocasının “çocuğu olsun da ocağı tüt-sün” diye bu fedakarlığa katlandıkları gibi, çocukları olan kadınların da üzerlerine kuma geldiği görülebilir. Birbirleriyle çok iyi geçinen kumalar bile “bunun çok acı bir şey” olduğunu; “Süpürgenin bile kumalığı kumalık” sözüyle dile getirmiş, kumalar arasındaki geçimsizlik pek çok deyim ve atasözünde de yer bulmuştur. Üste gelen kadın daha kıymetlidir ve el üstünde tutulur; alttaki kuma, sonrakine: “Üste geldin üsteledin, evi barkı desteledi”, dermiş.

Kumalar arasındaki bu geçimsizliğin aile huzurunu, düzenini bozduğu bu nedenle çıkan çeşitli kavgalardan kocanın zarar görerek üzüntüden öldüğü pek çok halk oyunlarına konu olmuş, kına gecesi törenlerinde oynanan “Halil” ve Komşu bacı” oyunlarında ‘kuma meselesi’ anlatılmıştır. Kadınların eğlence eğlence ortamına dolaylama yaparak çıkardıkları bu oyunlarda iki evliliğe ne kadar karşı İma durumu oldukça açıktır.

Karısı ölen bir erkeğin evlenmesi ile gelen kadında ölene kuma sayılır. Aslında kuma bir erkeğin aynı zamanda iki kadınla bir arada yaşamak -biriyle kanunen evli olması- durumudur. Bu nedenle halk arasında bilinen şu söze göre; “ölen kadın kumasına: “Ben öldüysem ellerim dışarıda” dermiş. (*Çocuklarının varlığını, onların sağ olduğunu kast ediyor.*)

Kuma için söylenmiş pek çok söz ve yaşanmış olaylardan kalan deyimler, yalnız kırsal bölgelerde değil, şehirlerde de kadınların bu tehlikeyi nasıl gördüklerini gayet güzel açıklamaktadır.

- Birliye birli kuma. / Yalnızca eri kuma. (İnsanın kuması olmasa bile, kendi üzüntüsü veya kocasının huysuzluğu kumalık kadar kadınları üzer demek isteniyor.) Bu söz:

- Eşliye eşi kuma, / Yalnızca kişi (gişi: kocası) kuma” biçiminde de söylenir.

- Yakışığı var mı yamanın? / İyisi olur mu kumanın?

- Kadının birisi âlâ / İkisi beladır...

Kadınlara göre erkeğin ikinci bir kadınla evlenmesinde kadınlar; Sonra gelen kadına “üste geldi” diyerek ve “Alttaki bakır, üstteki altın” olur derler.

Kuma ile ilgili bir manide:

*Kerpiç kerpiç üstüne
Çıkmam kerpiç üstüne
Kırk yıl kocasız kalsam*

Varmam kuma üstüne

denilmiştir. “Üstü kumalanmak” deyimi evli bir kadının üzerine kocasının bir başka kadın alması olduğu gibi; çok küçük bebeği varken, annenin yeniden hamile kalması durumunda da kullanılarak, “Kucaktaki bebeğin üstü kumalandı” denir. Kıskançlık durumlarında ise “kumalık damarı kabardı/tuttu” sıklıkla söylenen bir deyimdir.

Çocuk için ‘kuma’ benzetmesi: “Üste gelen üsteler/Evi kapıyı desteler/Alttaki ya ölür/Ya hasteler “(hastalanır)

Kuma (ortak) için söylenen şekli: “Üste gelen üsteler/Evi barkı desteler/Eskisi un eler/Yenisi yatak serer” şeklindedir.

Gelinle İlgili Kabul, İnanç ve Anlatılar

Gelin giyinirken gelinliği ve ev eşyası ile ilgili baht açma inançlarından, oğlan evine gelişte yapılan uygulamalardan başka, bazı inançları da sıralayabiliriz:

- Gelin gerdekte konuşursa kıtlık olurmuş.
 - Gelinin kına gecesinden önce veya o gece zülûf kesilirmiş. Zülûfsüz (kâhkül) gelinler nikahlı sayılmaz diye inanılmıŝ ki, zülûf kız ile gelini ayırt edermiş.
 - Gelinin başında kına gecesi ekmek doğranırsa bolluk, bereket olur.
 - Kına gecesi çok çerez yiyen gelinin çok çocuğu olurmuş.
 - Gelin, kaynana ve güvey ile karşılaştığında ilk önce başların bakmalymış ki başta gezsın, kıymetli olsun.
 - Gelinin çorabı içine konulan ufak bir altın veya para sonra damadın cüzdanına dikilirdi ki, bereket ve bolluğu temsil eder.
 - Taze gelinler lohusadan sayılır, yalnız bırakılmazlar, kırklarının birbirlerini basacağına inanılır. Bir taze gelin, loğusa ile karşılaşmak istemez. Aksi halde gelinin lohusasının kırkının basacağı inancından ve çocuğu olmayacağından korkulur.
 - İbibik kuşunun vaktiyle saçında tarak takılı gelini yıkanırken kaynanasının görmesi ve utanan gelinin ibibik kuşu haline geldiği söylenir.
 - Helva pişince sıcak sıcak yemek isteyen çocuklara bunun tehlikeli olduğu, yeni pişen sıcak helvadan yiyen bir gelinin öldüğü anlatılır.
- Yine; ailenin, düzenin gelinlerde olduğu, evdeki işlerin kolaylıkla düzen aldığını gösteren ŝu anlatı da ilgi çekicidir: Gelin ile kayınvalide

gezmeye gitmişler, -eski kadınlar akşam ezanı okunmadan evlerinde olmaya alışık olduklarından-, kayınvalide geline: “Artık evimize gidelim” deyince, gelin: “ Odun kuru, et kuzu, oğlan uslu; biraz daha oturalım” dermi.

Oğulların hanımlarına gösterdikleri ilgi ve ev işlerini kolaylaştıran araçlar karşısında kayınvalideler: “Samanlıklar saray oldu / Karılıklar kolay oldu” demişler.

- Kayınvalidenin birisi çok zalimmiş. Gelin ondan çok korkarmış. Bir gün kayınvalide ölmüş. Gelin onun öldüğüne bir türlü inanmamış. Ağlarken, ağıt yakarak şöyle demiş:

- “ Oy! Oy!

- Derin oyun oy! (*Mezarını derin oyun anlamına*)

- Onda o gözler varken

- Yine gelir oy!”

- Bir gelin ölmüş, kaynanası: “Vah gelinim, vah gelinim! Yaz hamurunu bilirdin, kış hamurunu bilirdin!” diye ağlarmış. (Kaynananın, gelinin ölümünden çok işlerin düzeninin bozulduğuna üzüldüğünü belirtmek isteniyor: (Yaz hamuru katı, kış hamuru biraz yumuşak yoğrulur.)

‘Gelin’ Kültürü Etrafında Oluşan Atasözleri ve Deyimler²

Sivas-Merkez çerçevesinde zamana yayılan süreler içinde tesbit edilmiş, gözlemlenmiş, derlenmiş ve birbirine eklenmiş olan bilgiler, dilde ve uygulamada sürdürülen ritüeller ve kalıp kullanımların bir kısmı, yurdumuzun diğer yörelerinde de bilinmekte veya biraz farklı olarak söylenmekle birlikte folklor ve halkbilim bazlı çeşitli kaynaklarda da yer almışlardır.

Bu bağlamda; evlilikte gelinin yeri, önemi ve aile fertleriyle olan ilişkilerindeki konumu, atasözleri ve deyimlerin çokluğu, ‘gelin’in aslı unsur olduğu noktasında yoğunlaşmaktadır.

Bu sözlerde eski inanç ve inanış biçimlerini gördüğümüz kadar gelenek ve göreneklerin yansımalarını da bulabiliyoruz. Zaman ve hayatın akışı içinde bazı kabullerin giderek değiştiğini, uygulamaların azaldığını ve hatta terk edildiğini de söyleyebiliriz.

- Adın ne? Gelin. Bundan büyük kusur mu olur?

² Alfabetik olarak sıralandırılmıştır

- Ağacı da süslesen gelin olur.
- Akşama kadar ör gelin, sabaha kadar sök gelin.
- Allah evlenenle, ev yaptıranı yardım eder.
- Allah kimseyi altın beşikle babası evine koymasın.
- Allah bir kızı yazdı ise; kendi ay gibi evi saray gibi görünür.
- Ali evlendi, Güllü gelin oldu.
- Aldanan kız tarafıdır.
- Almışlar yüzü güzeli, istemişler huyu güzeli.
- Al zengin kızını döndersin babası evine, Al fakir kızını göndersin babası evine.
- Al zengin kızını işlesin dolana dolana, Al fakir kızını işlesin dalana dalana)
- Ana besler hurma ile, el oğlu karşılar yarma ile
- Ananın yazısı kızınıdır.
- Analar çeker zahmeti, kaynanalar döker günahı.
- At beslenirken, kız istenirken.
- Anası yatmış uyumuş, kız büyümüş.(çeyiz hazırlamayana derler)
- Anamın kapısı, altın yapısı. Ellerin kapısı, kahir kapısı.
- Anasına bak kızını, kenarına bak bezini al.
- Aşı pişiren yağ olur; Gelinin yüzü ağ olur.
- Baltayı sapı, kızı soyu sattırır.
- Beşik, eşik, keşik.
- Bir evde tek gelin, keklik gibi sek gelin.
- Bir kız on beşinde ya erde, ya yerde.
- Bir evin bir kızını alma, bir evin bir oğluna varma.
- Bir evde iki kız: biri çuvaldız biri biz.
- Bir evde tek kız, keklik gibi sek kız. Bir evde beş kız, oraya buraya koş kız. (Gelin içinde söylenir.)
- Bizim gelin bizden kaçır, tutar ele başın açır.
- Cumanın gelini (Çok taze gelin).

- Çamaşır yıkayan gelini babası evine göndermeli.
- Çerkes'in kızı, Türk'ün gelini olsam.
- Çocuk kundakta, gelin duvakta.
- Davul bile dengi dengine diye vurur.
- Delikli boncuk yerde kalmaz.
- Düğünde gelinle güvey sevinir, bir de yanında iki deli.
- Dünkü cumanın gelini.
- Duvakla girilen yerden kefenle çıkılır.
- Ecel ile nikah günü şaşmaz.
- Er urbası giyip, er ekmeği yemek.
- Er evlenen döl alır, erken kalkan yol alır.
- Erine göre bağla başını, kazanına göre eğle aşını.
- Gelin ata binmiş, ya nasip demiş.
- Gelin binmiş deveye, gör ki nasip nereye?
- Gelin iskemi (iskemle) getirmiş, üzerine kendi oturmuş.
- Gelin yaptı, karga kaptı.
- Gelin, haline göre salın.
- Gelin, dış kapının mandalı.
- Gelin bostan kapısıdır; sökülür, takılır.
- Gelin un çuvalıdır, vurdukça tozar.
- Gelin ocağa geçti, ocak bucağa geçti.
- Gelin görmedik ev olur, ölüm görmedik ev olmaz.
- Gelin gelin değil, gittiği yer gelin olmalı.
- Gelin yumurta yemez.
- Gelin geldiği gibi, ölü öldüğü gibi kalmaz.
- Gelin geldiği, pabucu alındığı gibi kalsa
- Gelin ile ölünün atı yüğrük olur.
- Gelin, kaynana toprağındandır.
- Gelin oyunu sever, düğün bahane.
- Gelinin ayağı, çobanın dayağı.

- Gelin kısmı iki kat olmalı: Biri giderse biri kalır.
- Gelin hizmeti ile, kişi (koca) karısı ile sevilir.
- Gelin getirdik oturak (oturalım) altımıza battı pıtırak.
- Gelinin başı kırılrsa börk altında, kolu kırılrsa kürk altında.
- Gelin eşikte, oğlan beşikte.
- Gelin atladı eşiği, hazırladı beşiği.
- Gelin gitti yerine, kalan kızlar yerine (heveslene)
- Gelin gökçek (çiçek), her dediği gerçek – kaynana yılan, her dediği yalan.
- Gelinliği pekmez sandım, yüreğimi yakmaz sandım.
- Geline etme kızından bulursun, üveye etme özünden bulursun.
- Geline etme, kızında bulursun; üveye etme, özünde bulursun.
- Gelin oldu (*Zor bulunan, pahalı olan*)
- Gelin gezdirmez. (*Gaz lambası*)
- Gelin aldatan. (*Akşam güneşi*)
- Gelinlik, kahır külahı giyinmektir.
- Gelinlik bir gün olsa, güller kondururum.
- Gence varan yumruk yer, kocaya varan kuyruk yer.
- Gidenin yerini alırlar, ölenin erini alırlar
- Her şeyden pay olur kocadan pay olmaz..
- Kaldık oğul eline, yalvar deli geline.
- Kanbersiz düğün olmaz.
- Kaynana dinsiz, gelin dilsiz olur.
- Kaynananın iyisi, kırk arşından kuyusu.
- Kendi başını bağlamayan, düğün evinde gelin başı bağlamış.
- Kendi kendine gelin güvey olmak.
- Kız evi, naz evi.
- Kız el aşıdır.
- Kızın var mı? Sızın var.
- Kızlık sultanlık, gelinlik vezirlik (rezillik diye de söylenir).

- Kız alırsan kardeşli, gelin alırsan saçlı, tarla alırsan taşlı.
- Kızım sana bir bahane biçeyim ki evde kalasın.
- Kız kapısı, naz kapısı.
- Kız bir köprüdür: üzerinden herkes geçer, biri kalır.
- Kız alırsan kardeşli, Gelin alırsan saçlı, Tarla alırsan taşlı.
- Kız sizin, söz sizin. (gelini alana kadar)
- Kız beşikte, çeyiz sandıkta.
- Kız yükü, tuz yükü ağır olur.
- Kız kısmı iyi mal, has mal, saklanacak mal değil.
- Kızın gelin gitmesi kan olacak iş ama, anası da elden geldi. (Kız babası söyler.)
- Kıza kırk defa gidilir, bir defa alınır.
- Kız nişanlı, gelin iki canlı, oturun yavrum oturun.
- Kız nişanlı, gelin iki canlı, kaynana bu hallı.
- Kız gittiği, söz bittiği yerde.
- Kızı anasının höllüğü ile vermeli.
- Kız gittiği, oğlan bittiği yerde ekme yer.
- Kızı kız iken görme, gelinken gör; gelinken görme, beşik dibinde gör.
- Kızım, elde kız, bende gelin olaydın.
- Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit.
- Kızlar evlenmeyi bir şey sanmış, vardıği günden usanmış.
- Kızım bir baha biçeyim ki evde kalasın.
- Küçük kızın sonu gelin, büyük yaşın sonu ölüm.
- Ne kız olup sallandım, ne gelin olup allandım.
- Ne kız verir, ne düğürü (dünürü) küstürür.
- Neyleyim boyu güzel? İsterim huyu güzel.
- Nasıl kız öyle de gelin.
- Ne kadar arık et olsa ekme üstünde gerek
- Ne kız olup sallandım, ne gelin olup allandım.

- Ne kızı verir, ne düğürü küstürür.
- Nikahta kurt ise koyun olur.
- Nikahta keramet vardır.
- Oğlunla oba, kızınla komşu ol.
- Sarmsağı gelin etmişler, kırk gün kokusu çıkmamış.
- Suçu gelin etmişler, kimse güvey girmemiş.
- Unu eleyene kızı dileyene (dilediğine?) vermeli
- Uzun saçlının ahı yerde kalmaz.
- Üveye etme özünde bulursun, geline etme kızında bulursun.
- Yastık değişir, yazı değişmez.
- Yayığı yaydım yağ bana kaldı, kaynanam öldü ev bana kaldı.
- Yenice elek seni nerden asayım? (Taze gelinlere söylenir.)
- -Yerliye var yerliye, adın dönsün erliye.
- Yorulana kadar dünür gezelim ki ölene kadar bizimle otursun.
- Yorulana kadar ara, ölene kadar geçin.
- Yüzü güzelden doyulur, huyu güzelden doyulmaz
(Hikâyede de verilen mesaj aynıdır.)

“Sivas Evlenme Kültürü” bağlamında, bu çalışmada odaklanılan, kadın için hayatın eşiği sayılan “Gelin” olgusu etrafında toparlanmaya çalışılan daha pek çok tören ve benzeri eylem, ilişki, etkileşim ve hayat iç içeliğini genişletmek mümkündür. Ancak bunun; *Beşik-Eşik-Keşik* kitap çalışması üçlemesinin “Eşik” bölümünde bütün zenginliği ve boyutlarıyla, konunun asıl sahibi Müjgân Üçer tarafından ortaya konulacağı, bu yazının onun tanıtımı değilse bile onu müjdelemeye yönelik bir çalışma olduğu bilgisini paylaşmak isterim.

KAYNAKÇA

AŞKUN, Vehbi Cem, (1941), *Sivas Folkloru C. 1*, Sivas Halk Evi Neşriyatından, Kâmil Matbaası, Sivas.

_____, (1943) *Sivas Folkloru C. 2*, Sivas Halk Evi Neşriyatından, Kâmil Matbaası, Sivas.

- ATMACA Emine-ADZHUMEROVA Reshide; (2010) “Kapı ve Eşik Kelimeleri Üzerine”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, Sayı: 2, s. 23-45
- AYDEMİR, Adem; (2013) Türk Dünyasında Bazı Düğün Terimleri ve ‘Al Duvak’ Geleneği Üzerine, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/9 Summer 2013, p. 619-655, Ankara-Turkey
- ÇAĞATAY Saadet, (1979) “Türkçede ‘Kadın’ İçin Kullanılan Sözcükler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1978-1979/1*, s. 13-49
- DEMREN Özlem; (2011) “Sivas Evlenme Geleneklerinin Sürdürülmesinde Kadınların Rolü ve Bu Rollerini İcra Etme Biçimleri”, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, Cilt 1, (Özel Sayı), s. 615-626
- ERDENTUĞ, Nermin; (1969) Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Gelenekleri ve Törenleri I, *Antropoloji Dergisi*, Sayı: 4, s. 27-58
- ERGÜN Pervin; (2010-a) “Türk Kültüründe Kavaktan İnen Gelin Motifi”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 13, S. 23, s.186-195, Haziran
- _____ (2010-b) “Türk Gelininin Mitolojik Göçü”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 13, Sayı: 24, s. 275-290
- FEYZİOĞLU Nesrin; (2010) “Gelin Ağrıları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 43, s. 73-92
- GÖKÇE, Birsen; (1978) Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, Aralık, s. 7-22.
- KOŞAY, Dr. Hamit Z; (1975) Divanü Lugati’t-Türk’deki Terimlerden Örnekler. 1. *Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler*, Ankara, s. 496
- ÖRNEK, Sedat Veyis; (1966) Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, Ankara
- _____ (2000) *Türk Halkbilimi*, II. Baskı, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara
- SAĞLIK G. Selcan; (2006) “Türkmen Düğün Geleneği”, *Ankara Üniversitesi Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 2, s. 71-85, Haziran
- SAĞOL Gülden (Yüksekkaya); (2007) “Kalın ve Çeyiz”, *Hediye Kitabı*, (Editor: Emine Gürsoy Naskali, Aylin Koç), s. 396-406, Kitabevi Yayınları İstanbul
- SANTUR (Cingöz), Meltem E.; (1998) “Anadolu’nun Bazı Yörelerinde Gerdek Sabahı Gelinle İlgili Âdet ve Uygulamalar Üzerine Bir Atlas Denemesi”, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

SERPER, Özer; (1991) *1945-1960 Devresinde Türkiye’de Evlenmeler*. Ankara / II. baskı, Aile Yazıları 4, Evlilik Kurumu ve İlişkileri. s. 149-181 T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, Ankara

TEZCAN, Mahmut; (2000) *Türk Ailesi Antropolojisi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara

ÜÇER, Müjgan; (1979-81) “Sivas’ta Evlenme Gelenekleri”, *Türk Folkloru- Aylık Folklor Dergisi* S.: 1-10, 12-15, 18 Ağustos (1976)

_____ (1975) Anadolu Folklorunda Fadime Ana, *Folklor Yıllığı 1975*, S. 153, Ankara

_____ (1998) *Atalar Sözü Yerde Kalmaz, Sivas’ta Sözlü Gelenek*, Sivas Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul

e-kaynak:

/ <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/27.php>

<http://www.folklor.org.tr/turkish/gelenek/evlenme2.htm>.